

SADRŽAJ

Susreti na američkom kontinentu 7

AMERIČKI SUSRETI (1986)

Klint Bruks: Književnost je mudrost. 15

AMERIČKI SUSRETI (1992)

Braj B. Kačru: Koncentričnost
krugova engleskog jezika. 23

Marijana Teks Čoldin: Opasnosti omnicensure 33

Dijana P. Konker: Jugoslavija: više od uspomene 41

Tomas Mekhejni: Fokner je za Ameriku ono
što je Šekspir za Englesku 47

Lari Danijelson: Svi smo mi pripovjedači 55

Moris Fridberg: Putevi slavistike. 65

Miroslav Marković: Grčka, Rim i Vizantija čine
cio moj svijet 73

AMERIČKI SUSRETI (1998)

Zorka Milić: Tragovima usmenih istorija 87

Aleks Jovićević: Epistolarni roman 101

Starling Lorens: Istorijsko i domaštano	109
Radmila Gorup: Ograničenost izbora.	115

AMERIČKI SUSRETI (2002)

Lorens Bjuel: Priroda u književnosti.	127
Homi Baba: Kolonijalna i postkolonijalna teorija	139
Stiven Grinblat: Putevi novog istorizma.	151
Nina Bejm: Pluralistička pozicija.	159

AMERIČKI SUSRETI (2009)

Frejzer Saderlend: Tajne drugosti	175
Linda Hačen: Promišljanje književne istorije	183

AMERIČKI SUSRETI (2014)

Lorens Bjuel: San o velikom američkom romanu	199
Kristofer Bigzbi: Putevi američke drame	207
Pogled unazad.	217

SUSRETI NA AMERIČKOM KONTINENTU

U trenutku kada sam prvi put poželjela da neke razgovore sa stvaraocima koji pišu na američke i srodne teme zabilježim i objedinim ih u knjizi u kojoj im, nadam se, kako bi Valter Benjamin rekao, produžavam život, nisam mnogo razmišljala o intervjuu kao žanru. Zapisivala sam određene trenutke tih susreta, koji su se samodefinisali mojom radoznalošću da saznam šta se dešava u akademskom i književnom svijetu u tom trenutku. Ta radoznalost određivala je pravac diskursa. Nadam da će moja radoznalost usmjeriti i čitaoce da zadrže pažnju na svakom od odabranih autora.

U kolikoj mjeri sam uspjela da se uživim u neku od mnogobrojnih uloga intervjua kao specifičnog žanra sačinjenog od mnoštva ogleдалa ili prozora, od uloge nepristrasnog svjedoka, pažljive publike, ili kritičkog autoriteta, do uloge nenametljivog tihog glasa, kako ga definiše Čarls Ruas, zavisilo je i od sagovornika. Bilo da je sabesjednik bio profesor, pisac ili kritičar, stalno mi se prostor umjetničke imaginacije nametao kao odlučujući.

Tokom ovih susreta svaki od sagovornika otkrio je i dio slike o sebi: javnu personu, emotivnu stranu svo-

je ličnosti u susretu sa svojim djelom, svijest o arhetipskom, kritičara koji pomjera granice u tumačenju teksta. Ove slike se često preklapaju, ponekad može izgledati kao da su u sukobu, ali, bez obzira na to, sve zajedno formulišu jedinstven aspekt psihe odabranih sagovornika: istraživača, pisaca, kritičara, pedagoga...

Razgovori sa odabranim autorima o njima i njihovim djelima ukazali su mi i na pojavu jednog zanimljivog obrta, koji je već uočio Raus: razgovor traži od autora da se stavi u poziciju posmatrača sopstvenog djela spolja dok o njemu govori. S druge strane, sama pitanja o djelu upućuju ka onom prvobitnom stanju, ka unutra – ka procesu stvaranja samog djela. Tako je autor prinuđen da posmatra sebe iz dvije perspektive.

Intervju nas obavezuje i da odabrane autore, njihova djela i njihove stavove posmatramo u širem društvenom i umjetničkom kontekstu, što daje neke prednosti neposrednosti intervjuja kao žanra u odnosu na književnu istoriju: moramo ih posmatrati u poređenju sa drugima. Ova dvostrukost omogućava nam da pomenuta djela smjestimo u širi kontekst psiholoških, društvenih i političkih tendencija u kulturi. Posmatran iz ovih perspektiva, intervju kao žanr dobija na značaju, postaje jedan vid biografskog dokumenta.

Prepreku diskursu intervjuja često može postaviti autorov odnos prema javnosti, potreba za kontrolom samog intervjuja ili za zaštitom privatnosti. Ipak, većina autora ima jak osjećaj odgovornosti i visoku svijest o svojoj ulozi u društvu tako da se njihov horizont očekivanih pitanja mora prvenstveno odnositi na oblast kojom se bave. Tako, na primjer, Bjuel, Baba, Hačanova, Bejmova, Fridberg, Gorupova, Konkerova, Milićeva i

Jovićević u svojim odgovorima kreću od personalnog, dok, istovremeno, pokazuju odgovornost prema kulturi – lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj ili globalnoj.

Neki drugi intervjuisani autori, kao Frejzer, Mekhejni, Bruks, Marković ili Bigzbi, dozvoljavaju da se uđe u njihovo carstvo imaginacije. Iako je ovu granicu teško odrediti, ipak svi oni pokušavaju da na svoj način naprave distancu između stvaraoca i njegovog djela. Ponadajmo se da će čitaoci ući u dijalog sa ovako intervjuisanim autorima, koji će potrajati i biti stimulisan koliko promišljanjem tema koje se odnose na Ameriku i svijet, toliko i imaginacijom.

Odabrani autori, okupljeni u ovoj knjizi intervjua oko riječi Amerika, organizovani su hronološki, što donekle objašnjava i moj susret sa Amerikom. Prvi, za mene veoma drag i značajan susret i razgovor, desio se 1986. godine kada sam zahvaljujući programu Američka kultura srela Klinta Bruksa. I danas se sjećam srdačnog prijema, njegovih mnogih, dragih, biografskih detalja, kao na primjer priče o vidu koji mu je slabio tako da su mu, kako je govorio, oči bile oči njegove supruge. Ipak, u fokusu razgovora bio je, njegov i moj, Fokner: Bruksova snaga i izuzetno poznavanje puteva tumačenja Foknerove poetike nisu ostavili samo sjećanje kao zalag na ovaj susret sa jednim od najistaknutijih poznavalaca Foknerovog djela, već su trajno obilježili moj odnos prema tajnama tumačenja teksta.

Druga grupa intervjua vođena je 1991/92. godine kada sam provela devet mjeseci na Državnom univerzitetu Ilinoisa (Šampejn-Urbana), gdje sam na Katedri za slavistiku predavala srpskohrvatski jezik i jugoslovensku civilizaciju i privodila kraju istraživanje o mitološkim

motivima kod Foknera. Fokner je ponovo pronašao svoj put u razgovoru sa jednim od napoznatijih američkih foknerologa, Tomasom Mekhejnijem. Toplina prijema u njegovom domu u Atlanti, njegova tumačenja Foknera iz jedne druge perspektive, stalno su me asocirali na susret sa Klintom Bruksom. Ništa manje inspirativni i zanimljivi nisu ni ostali razgovori iz ove grupe, svi vođeni na pomenutom univerzitetu, bilo da se radilo o cenzuri (Čoldin), sociolingvistici (Kačru), folkloru (Danielson) ili slavistici (Fridberg). Izdvojiću dva razgovora, sa Konkerovom i Markovićem, jer me vezuju za onaj veoma bolni dio mog boravka u Americi – rat i dezintegraciju Jugoslavije.

Dvije značajne knjige o Crnoj Gori objavljene su 1997. godine: antropološka studija *Tuđa večera* Zorke Milić i roman *Montenegro* Starlinga Lorensa. One su 1998. godine nametnule da se i o njima razgovara. U tom krugu našao se i razgovor sa Aleksandrom Jovićevićem, istaknutim američkim univerzitetskim profesorom (Nju Džersi) i kritičarem frankofone književnosti, porijeklom iz Crne Gore. Iako je u razgovoru sa Radmilom Gorup lingvistika bila u fokusu, ona je imala da nam kaže mnogo toga o položaju slavistike u Americi, Njegoševoj fondaciji kojom je do skoro rukovodila, a koja je okupljala istaknute stvaraoce iz Amerike i svijeta.

Fulbrajtova stipendija 2002/3. dovela me je na Harvard i omogućila mi susrete i razgovore sa najznačajnijim američkim teoretičarima i kritičarima književnosti. Jedan od njih bio je Lorens Bjuel, tadašnji šef Katedre za engleski jezik i književnost, koji je utemeljio envajronmentalnu kritiku ispitujući mjesto prirode u književnosti dok se istovremeno bavio američkim romantizmom i istorijom književnosti, zbog čega su povremeni raz-

govori na ove teme za mene bili od posebnog značaja. Ništa manje zanimljiva nisu bila ni predavanja Homija Babe, kao ni razgovor o postkolonijalnim temama. U to vrijeme najpopularniji profesor kod harvardskih studenata bio je Stiven Grinblat, koji je govorio o Šekspiru iz perspektive novog istorizma. Razgovore o književnoj kritici zaokružuju feministička tumačenja književnosti jedne od najistaknutijih američkih feminističkih kritičarki, Nine Bejm, koja jedina iz ove grupe nije stvarala na Harvardu, već na izuzetnom i pomalo osamljenom Univerzitetu Illinois.

Stipendija kanadske vlade za istraživanje kanadske književnosti dovela me je 2009. godine u Toronto, gdje me je sa mnogo akademske predusretljivosti i topline primila Linda Hačen. Od susreta sa Klintonom Bruksom do susreta sa Lindom Hačen prošlo je više od tri decenije, dovoljno dugo da se razviju nove škole tumačenja književnosti, ali i dovoljno kratko da se podjednako uživa sa jednom od najistaknutijih teoretičarki i kritičarki postmodernog doba. Njena tumačenja postmodernizma značajno su uticala da se utemelji postmodernizam kao pravac i danas se uzimaju kao osnov za tumačenje mnogih savremenih djela. Ništa manje inspirativan nije bio ni razgovor sa Frejzerom Saderlendom, pjesnikom slobodnog i hrabrog duha, koji je u svojoj poeziji i duši sa svojim prijateljima dijelio bol zbog raspada Jugoslavije.

U posljednju grupu razgovora uključila sam razgovor sa Lorensom Bjuelom, jedinim autorom sa kojim sam se nakon više od jedne decenije ponovo srela i razgovarala o pomjeranju granica u tumačenju istorije književnosti. Izlazak iz štampe njegove izuzetno značajne studije *San o velikom američkom romanu* i prijateljstvo sa njim omogućilo mi je da razgovaramo o jednom

potpuno novom metodološkom pristupu u koncipiranju i tumačenju istorije američke književnosti.

Postoji, međutim, još jedan izuzetak u koncepciji ove knjige intervjuja. Neko će se možda zapitati: šta na kraju ovog izbora radi glas Kristofera Bigzbija, budući da ne stoluje u Americi. Jeste, on stvara u Britaniji, ali već dugo piše najznačajniju istoriju i kritiku američke drame. Osim toga, u novije vrijeme i sam piše romane, koji su već osvojili neke značajne nagrade u Americi. Odlazak u Strazbur na seminar Slike Amerike u septembru 2016. godine pružio mi je izuzetnu priliku da sa njim razgovaram kako o najsavremenijim tendencijama u američkoj drami tako i o njegovom dosadašnjem stvaralaštvu.

Susreti sa odabranim sagovornicima, objedinjeni u ovoj knjizi, nisu zamišljeni kao dio velikog projekta – oni su se najčešće dešavali zahvaljujući sticaju okolnosti, ali je izbor ipak bio moj. Vjerujem da ih je vredjelo okupiti na jednom mjestu, jer mi se čini da, u izvjesnom smislu, mogu oslikati tračak savremenih kulturoloških i književnih tendencija sa obje strane Atlantika.

Posmatrani iz istorijskog aspekta otkriće čitaocima, nadam se, poneku novu perspektivu u odnosu na značajna previranja kod nas i u svijetu u vezi sa: razumijevanjem književnosti iz nekih novih uglova, istorijom i savremenim dobom, prije svega. Nadam se i da će otkriti ono što mi se čini da je u pozadini razgovora sa nekim od odabranih autora – njihov skriveni fiktionalni svijet. Nadam se i da će to biti mogući put mnogih čitalaca do samih sebe, koji će im omogućiti onaj neophodni nemušti dijalog o mnogim temama koje su možda odavno samo naslućivali.